

قرآن از نگاه دیگر

گستره وظائف زن در خانواده

اعظم نوری

چکیده

نقش خانواده؛ به عنوان رکن اساسی جامعه انسانی- که در رشد و شکوفائی افراد و جامعه تأثیر مهمی دارد - در ادیان مختلف به ویژه دین مبین اسلام مورد توجه می باشد.

اسلام به منظور گسترش و استحکام این نهاد مقدس «خانواده» آموزه‌هایی را - به ویژه در قرآن کریم و روایات اسلامی - ارائه نموده است.

و در راستای نقش آفرینی و مسئولیت‌های زنان در این گسترش و استحکام؛ یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های آنان را پس از تکالیف دینی، مسئولیت در قبال خانواده و همسر قرار داده است.

در این مقاله برآنیم تا با تکیه بر آیات قرآنی و روایات اسلامی گوشه‌ای از این آموزه‌های قرآنی را بیان نمائیم.

کلید واژه‌ها: اسلام، جامعه، خانواده، زن، آموزه‌های دینی.

مقدمه

خانواده رکن اساسی جامعه انسانی و محمل فرهنگ‌ها و سنت‌های گوناگون است و

تأثیر مهمی بر رشد، تعادل و شکوفایی افراد و جامعه دارد. از این رو ادیان مختلف به ویژه اسلام توجه ویژه‌ای به آن مبذول داشته و آموزه‌های مهمی در راستای گسترش و استحکام این نهاد مقدس ارائه کرده‌اند.

قرآن کریم بخش زیادی از آیات خود را به تنظیم روابط اعضای خانواده و حقوق و وظایف همسران و فرزندان اختصاص داده است. تأکیدات اخلاقی و سفارشات که در روایات ائمه (ع) وارد شده، در زمینه تشکیل و تحکیم خانواده بیش از جوانب دیگر حیات انسانی است؛ زیرا سلامت و سعادت جوامع در گرو سلامت و امنیت خانواده است. جامعه سالم و امن توسط افراد توانمند و مصلح، ایجاد و اداره می‌شود؛ چنان‌که امیر المؤمنین علی (ع) در عهدنامه مالک اشتر، یکی از روش‌های حکومتی را چنین بیان می‌دارند: «ای مالک! افرادی را به کار بگیر که از خانواده‌های ریشه‌دار، دارای شخصیت، خاندانی پارسا، دارای سوابق نیکو و درخشان، دلاور و بخشنده و بلندنظرند، آنان همه بزرگواری را در خود جمع کرده و نیکی‌ها را در خود گرد آورده‌اند».^۱

بسیاری از کارشناسان و جامعه‌شناسان نیز امروزه، معتقدند، فروپاشی خانواده در نظام‌های صنعتی از مهم‌ترین علل افول تمدن‌های کنونی است. به همین دلیل پس از گذشت از مدرنیسم در حرکت‌های پست مدرنیسم بر گسترش خانواده و حفظ آن تأکید می‌کنند. دکتر «ایروین کرین برگ» پروفیسور روانپزشک در دانشکده پزشکی آلبرت انیشتین معتقد است: مردم در پی [یافتن] ساختاری با ثبات، ازدواج خواهند کرد. طبق این نظریه، خانواده همچون ریشه‌ای است که فرد هر جا می‌رود، آن را با خود می‌برد، و به مثابه لنگرگاهی است که انسان را در برابر طوفان تغییرات محفوظ نگه می‌دارد.^۲

در نگرش اسلام با توجه به اهمیت خانواده، زن و مرد هر دو موظف به حفظ و تحکیم خانواده‌اند و در این راستا، در تعالیم اسلامی درباره چگونگی روابط اعضای خانواده و به عبارت دیگر حقوق و مسئولیت‌های متقابل آنها توصیه‌های الزامی و اخلاقی فراوانی وجود دارد. قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران نیز زن و مرد هر دو را مسئول ایجاد حفظ خانواده می‌داند. به موجب ماده ۱۱۰۴ قانون مدنی: زوجین باید در تشدید مبانی خانواده و تربیت فرزندان خود به یکدیگر معاضدت نمایند.

این حکم قانونی یک تکلیف الهی برای خانواده‌های مسلمان است که عمل به آن

ضامن بقای خانواده و دارای اجر اخروی است و ترک آن مخالف با حکم الهی است .
 در این ، میان مسئولیت ها و وظایف زنان در خانواده از اهمیت ویژه ای برخوردار است ؛
 زیرا آنها در جایگاه همسر سهم موثری در رشد و شکوفایی خانواده دارند . در آموزه های
 اسلامی نیز مهم ترین مسئولیت زن پس از تکالیف دینی در قبال همسر اعلام شده است .^۳
 خداوند در نظام حکیمانه آفرینش ، زن را در چنین جایگاه و طبعاً در چنین مسئولیتی
 قرار داده است که بی شک هیچ کس نمی تواند کلیت آن را نادیده انگارد و هیچ نشانه ای
 نمی تواند به جز خود وی این مسئولیت را بر خود نهد .

امام صادق (ع) در سخنی کوتاه در مورد نقش مهم زنان در جوامع می فرماید : «أكثر
 الخیر فی النساء ؛ بیشترین خیر و خوبی در زنان است» .^۴

امام خمینی (ره) در سخنان خود بارها به این حقیقت اشاره می فرمودند : در یکی از
 فرموده های ایشان آمده است : زن مربی جامعه است . از دامن زن انسان ها پیدا می شوند .
 در مرحله اول مرد و زن صحیح ، از دامن زن است . مربی انسان ها زن است . سعادت و
 شقاوت کشورها بسته به وجود زن است . زن با تربیت صحیح خودش ، انسان درست می کند
 و با تربیت صحیح خودش ، کشور را آباد می کند . مبدأ همه سعادت ها از دامن زن بلند
 می شود . زن مبدأ همه سعادت ها باید باشد .^۵

اسلام برای این که زنان بتوانند به مسئولیت های خود به خوبی عمل کنند و خود و
 خانواده شان را که یکی از حیاتی ترین و زیربنایی ترین نهادها است ، به موفقیت و کمال
 برسانند ، بر اساس آیات و سیره معصومین (ع) ، وظایفی بر عهده آنها قرار داده است که
 مهمترین آنها عبارت اند از :

سکونت و آرامش بخشی

یکی از مهم ترین دستاوردهای ازدواج ، تحصیل آرامش روانی و سکون قلبی است .
 قرآن کریم در آیات متعددی به این واقعیت اشاره می کند : «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ
 أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (الروم، ۲۱/۳۰) ؛ از نشانه های خداوند این
 است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و میان شما
 مودت و رحمت قرار داد . «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ

إِلَيْهَا» (الأعراف، ۱۸۹/۷)؛ «اوست خدایی که شما را از نفس واحدی آفرید و همسرش را از آن پدید آورد تا در کنار او بیاساید».

به تعبیر علامه طباطبایی^(۵) مودّت به معنای محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد و رحمت به معنای نوعی تأثیر نفسانی است که از مشاهده محرومیت محرومی که کمالی ندارد و محتاج به رفع نقص است، در دل پدید می آید^۶. یکی از روشن ترین جلوه گاه ها و موارد خودنمایی مودت و رحمت، جامعه کوچک خانواده است؛ چون بی تردید نقش آرام بخشی زن ابعادی دارد که به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

۱. روابط زناشویی: تحقیقات انجام شده نیز نشان می دهد زنان به عنوان مادران، همسران و دوستان صمیمی، مشوق و عامل شادابی هستند. همسر می تواند بزرگترین منبع رضایت باشد و رضایت زناشویی با نبود افسردگی رابطه نزدیکی دارد.^۷

براساس روایات، منشأ گرایش مرد به زن، رسیدن به انس و آرامش و همان مودت و رحمتی است که خداوند میان آنها قرار داده است. در روایتی چنین آمده است: «خداوند آدم را آفرید و حوا را برایش ابداع کرد. پس آدم عرضه داشت: پروردگارا! چیست این آفریده زیبا که همنشینی و دیدن او مرا انس بخشیده است. پس خداوند فرمود: ای آدم! این کنیزم حواست، آیا دوست داری با تو باشد تا تو را مأنوس گرداند و با تو سخن بگوید؟ عرض کرد: آری. پس خداوند فرمود: اکنون او را از من خواستگاری کن؛ چون او کنیز من است و به عنوان همسری که شهوت را فرو نشاند نیز سودمند است».^۸

چنان که می بینیم مساله نیاز جنسی بعد از انس انسانی حضرت آدم به حوا به او داده شد و در مرحله اول تنها سخن از مهر و عاطفه قلبی است.

در آیه ای از قرآن کریم در توصیف رابطه زیبا و نزدیک زن و شوهر، از کنایه زیبایی استفاده شده است که می توان نکات ظریفی را از آن استنباط نمود: «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ» (البقرة، ۱۸۷/۲)؛ «آنان [زنان]، بر شما لباسی هستند و شما برای آنها لباسی هستید». لباس؛ یعنی: مایه آرامش. شب نیز به لباس تشبیه شده است، همان گونه که شب آرامش بخش است^۹؛ روابط زن و مرد نیز آرامش بخش است.

۲. روابط عاطفی در رفتار و گفتار: البته بخش عمده ای از ویژگی آرامش بخشی وجود زن مرهون اخلاق و زیبایی های رفتاری اوست که اهمیت زیادی در ایجاد رابطه

عاطفی میان زن و شوهر دارد و در حقیقت نوعی فراست و کاردانی در حسن سلوک با همسر محسوب می شود و از تعیین کننده ترین عوامل موفقیت در آیین همسرمداری به شمار می آید. روایات زیادی در این باره وارد شده و در هر یک از آنها به تعدادی از الگوهای رفتاری زنان اشاره شده است که از جمله آنها تدبیر امور منزل و مسئولیت آرامش بخشی خانواده با خوشرویی و اخلاق شایسته است. ما در اینجا به ذکر تعدادی از این روایات می پردازیم:

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «هیچ فایده ای به کسی نمی رسد بهتر از این که برای او بانویی باشد که نگاه و مصاحبت با او موجب سرور و شادمانی شوهرش باشد و از او اطاعت نماید و حافظ حریم خویش و خانواده و اموال شوهرش باشد». ۱۰

امام باقر (ع) نیز فرمودند: «برای مرد هیچ چیز بهتر از زن صالح نیست که هر گاه شوهرش او را ببیند سرور گردد». ۱۱

همچنین امام صادق (ع) فرمودند: «مردی به پیامبر گفت همسری دارم که هر گاه به منزل وارد می شوم به استقبال من می آید و می گوید: چه چیز تو را غمگین ساخته است؟ اگر نگران معاش خود هستی که خداوند متکلف رزق و روزی بندگان خود می باشد؛ ولی اگر نگران امور معنوی خود می باشی، خداوند توجه و نگرانی تو را بیشتر کند. پیامبر (ص) فرمود: همانا خداوند کارگزارانی دارد که این زن از زمره کارگزاران خدا می باشد و برای چنین زنی نیمی از اجر شهید است». ۱۲

در سیره حضرت فاطمه (س) بزرگ بانوی اسلام می بینیم که جلوه های رفتاری و گفتاری حضرت در خانواده به گونه ای بود که همواره مایه آرامش همسر و فرزندان می شد. امام علی (ع) در این باره فرمود: «هر گاه به فاطمه (س) نگاه می کردم تمام غم و اندوهم برطرف می شد». ۱۳

عشق ورزی به همسر

یکی از عواملی که سبب می شود روحیه نشاط و توادد در زندگی مشترک همیشگی شود و اعضای خانواده نسبت به یکدیگر حس نزدیکی بیشتری پیدا کنند، این است که روابط کلامی مناسبی میان اعضای خانواده وجود داشته باشد. محیط خانواده بهترین محل

رشد کلامی و ابزار احساسات با گفتار است. در تعالیم اسلامی در مورد نحوه گفتار و مضمون آن توصیه‌هایی وجود دارد. در مرتبه نخست این که گفتگوی اعضای خانواده باید محترمانه و به رسم ادب باشد، از جمله این که آهنگ صدا باید نرم و ملایم باشد. قرآن کریم در قالب تشبیهی از مردم می‌خواهد تا به صورت ملایم سخن بگویند: «وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ» (لقمان، ۱۹/۳۱).

از دیگر نشانه‌های احترام این است که زن و شوهر یک دیگر را با بهترین نام خطاب کنند؛ زیرا صدا زدن همسر امری روزمره در زندگی خانوادگی است و در صورتی که این خطاب با محبت توأم با احترام باشد، پڑواکی از صمیمیت و عاطفه در پی خواهد داشت؛ زیرا خطاب نیکو، واکنش مخاطب را به همراه خواهد داشت. حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: «أَجْمَلُوا الْخَطَابَ سَمِعُوا الْجَوَابَ؛ خطاب‌هایتان را زیبا کنید تا پاسخ زیبا بشنوید». ۱۴

یکی دیگر از نکات بسیار مهم در روابط همسران اظهار محبت است. دانستن محبت و یا دوست داشتن قلبی کافی نیست بلکه اظهار علاقه در مقابل یکدیگر یک نیاز متقابل است که باید به بهترین وجه پاسخگویی شود. پیامبر اکرم (ص) در مورد اظهار محبت مرد نسبت به زن می‌فرماید: «این کلام شوهر که می‌گوید: دوستت دارم، هیچ گاه از یاد زن نمی‌رود». ۱۵ زن نیز به طور متقابل باید به شوهرش ابراز محبت نماید و با کلمات محبت‌آمیز با همسرش سخن بگوید. در روایات آمده است که:

۱. امام رضا (ع) فرمود: «بدان که زنان چند گروه‌اند: یک گروه از آنان گنج و غنیمت محسوب می‌شوند. این گروه زنانی هستند که شوهران خود را دوست داشته، به آنها عشق می‌ورزند...». ۱۶

۲. امام صادق (ع) فرمود: «زن در روابط خود و شوهرش از سه خصلت بی‌نیاز نیست که یکی از آنها اظهار عشق به شوهر با دلربایی است». ۱۷

در سیره معصومین (ع) موارد زیادی از عشق‌ورزی زن به شوهر مشاهده می‌شود، از جمله این عبارت محبت‌آمیز و احترام‌آمیز حضرت زهرا (س) به امام علی (ع) است: «علی جان روح من فدای روح تو و جان من سپر بلای جان تو. یا اباالحسن اگر تو در خیر و نیکی به سر می‌بری با تو خواهم زیست و اگر در سختی و بلاها گرفتار شدی باز هم با تو

پاکیزگی و آراستگی

بخش دیگری از توصیه‌های رفتاری اسلام مربوط به آراستگی افراد خانواده است. تأکیدها و تشویق‌های زیادی برای نظافت و آرایش همسران مخصوصاً زن در متون اسلامی دیده می‌شود؛ چرا که رعایت این امر علاوه بر این که در راستای میل طبیعی زن به زینت و خودآرایی است، نقش مهمی در سلامت و امنیت خانواده و جامعه بازی می‌کند. به همین دلیل در این توصیه‌های دینی، زنان در اولویت قرار دارند و اسلام خواسته است تا حس خودآرایی و دلبری آنها را در چارچوب خانواده و در محیط مناسب - در خانواده و نزد همسر - از آن استفاده شود.

در عین حال در سیره معصومین (ع) دیده می‌شود که پاکیزگی و آراستگی برای مردان نیز حائز اهمیت است. گروهی از مردم نزد امام باقر (ع) آمدند و مشاهده کردند که ایشان خضاب کرده‌اند - موی سر خود را رنگ کرده‌اند - از امام باقر (ع) در این مورد سوال کردند، امام فرمود: من همسر را دوست دارم و برای همسر، خود را آراسته می‌کنم»^{۱۹}. و رسول خدا (ص) در روایتی فرمود: «بئس العبد القاذورة؛ چه بد بنده‌ای است کسی که کثیف و ژولیده است»^{۲۰}. در قرآن کریم هم پروردگار در مورد اهمیت لباس علاوه بر رفع زشتی و قبح برهنگی بر آراستگی و زینت بخشی آن نیز اشاره می‌کند: «يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا» (الأعراف، ۲۶/۷)؛ «ای فرزندان آدم! برای شما لباسی فرستادیم که اندام شما را می‌پوشاند و مایه زینت شماست».

همان طور که گفتیم، در آموزه‌های اسلامی بر آرایش و زینت ظاهری زنان بیشتر از مردان تأکید شده است: حضرت علی (ع) فرمود: «زن مسلمان باید خودش را برای شوهرش خوشبو سازد»^{۲۱}. و از امام صادق (ع) درباره استفاده از طلا برای زینت دادن بچه سوال شد. حضرت فرمود: «امام باقر (ع) فرزندان و همسر خود را با طلا و نقره آراسته می‌کرد. پس این مسأله اشکالی ندارد»^{۲۲}.

همچنین پیامبر اکرم (ص) فرمود: «به همسرت توصیه کن که بدون زینت نماز نخواند و اگر زیوری نیافت، لا اقل چرمی به گردن بیاویزد - استفاده از زیور بدلی - و نیز به او امر کن

که رنگ دستش را با حنا تغییر دهد و اینکار را ترک نکند تا شبیه مردان نشود».^{۲۳} البته شایان ذکر است که استفاده از طلا و جواهر نباید به گونه‌ای باشد که به اسراف و تجمل‌گرایی منتهی شود؛ زیرا مطابق آیات قرآن اسراف حرام است. نکته دیگر این که آراستگی همیشه به استفاده از آرایش ظاهری و زیورآلات نیست بلکه اگر فردی حتی از نعمت زیبایی ظاهری برخوردار نباشد، می‌تواند با هنرمندی و ظرافت‌های زنانه بر آراستگی و حسن خویش بیفزاید؛ به عنوان مثال: لبخند زینت چهره است. امیرالمؤمنین علی (ع) فرمود: «البشاشة، حباله المودة؛ تبسم ريسمان دوستی است».^{۲۴} و می‌فرمایند: «روی خوش و چهره باز موجب جذب دل‌ها می‌شود. شادی و نشاط می‌آورد و کینه را از دل‌ها می‌زداید».^{۲۵} در مقابل روی گرداندن در برخوردها، به روابط محبت‌آمیز آسیب می‌زند و قرآن نیز از آن نهی می‌کند: «وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ» (لقمان، ۱۸/۳۱)؛ «با تکبر از مردم رخ متاب». آری رعایت این امور در زندگی مشترک سبب می‌شود زیبایی‌های ظاهری رونق بیشتری به خود بگیرد.

نقش پرورشی زن در خانواده

یکی دیگر از وظایف مهم زن در خانواده پرورش فرزندان و ایفای نقش مادری است. در متون دینی به منزلت مادر، نقش و تأثیرگذاری آن و مسئولیت‌های خاص مادر توجه ویژه‌ای شده است. تأثیر مادر بر تربیت و شرافت فرزندان امری غیرقابل انکار است و در قرآن کریم نیز بر این واقعیت مهم اشاره شده است. در داستان حضرت مریم (س) آمده، هنگامی که عیسی (ع) متولد شد، مردم که گمان می‌کردند مریم (س) کودک نامشروعی به دنیا آورده، شگفت زده شدند.^{۲۶} دلیل تعجب مردم از این بود که از شرافت و نجابت خانوادگی وی و پاکی مادرش مطلع بودند؛ لذا چنین کاری را عجیب می‌دانستند.

امام خمینی (ره) شغل مادری را شریف‌ترین شغل می‌شمارد و در این باره فرموده‌اند: این مادر که بچه در دامن او بزرگ می‌شود، بزرگترین مسئولیت را دارد و شریف‌ترین شغل را دارد؛ شغل بچه داری. شریف‌ترین شغل در عالم، بزرگ کردن یک بچه است و تحویل دادن یک انسان به جامعه. این همان بود که خدای تبارک و تعالی در تاریخ برای انبیاء فرستاد. در طول تاریخ از آدم تا خاتم آمدند تا انسان درست کنند.^{۲۷}

وظایف مادری در نگرش اسلام به قدری حائز اهمیت است که ارزش دوران بارداری و شیردادن، با مرزبانی در راه خدا برابری می کند و اگر این دوران سخت به فوت مادر منتهی شود، زن در این هنگام جایگاهی چون شهید خواهد داشت. ۲۸

سفارشاتى که برای تعلیم و تربیت زنان وارد شده همچنین تأکیدی که بر اندیشمندی و صلاحیت فکری و اجتماعی زنان وجود دارد، همه در راستای ایفای هر چه بهتر نقش مادری و تربیت فرزندان صالح است. به عنوان مثال: اگر یکی از اقسام مهریه آموزش قرآن به زن قرار گرفته ۲۹؛ یا ازدواج با زنان کم خرد و احمق نهی شده و یا توصیه اکید وجود دارد که از شیرزنان بدکاره و غیرعاقل برای فرزندان استفاده نشود، نشان می دهد اسلام برای ارتقای سطح فکری زنان به عنوان مادران جامعه اهمیت ویژه ای قائل است.

آیت الله جوادی آملی وظایف فرزندپروری زنان را نوعی تکلیف الهی و نشانگر عظمت وجودی زن می داند که مردان از آن محروم اند: یک سلسله مسئولیت هایی پرورشی به عهده مادر است که مرد از آن محروم است. زن حداقل سی ماه یک سری مسئولیت هایی دارد که مرد ندارد... این سی ماه عبارت است از: حداقل دوران حمل ۶ ماه - حداکثر آن ۹ ماه می باشد - دو سال نیز دوران شیردهی کودک که روی هم سی ماه می شود. «وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ» (البقرة، ۲/۲۳۳)؛ «مادران شیر می دهند فرزندان شان را دو سال کامل». در این مدت که مستقیماً کودک از مادر تغذیه می کند، مادر مسئول حفظ دو نفر است و دو تکلیف دارد. یکی برای خود و دیگری برای کودک... چون غذای مادر در دستگاه گوارش او تبدیل به شیر می شود و کودک تغذیه می کند، او موظف است به کودک غذای حلال بدهد و خود غذای حلال بخورد. این در مورد تغذیه جسمانی، در غذای روحانی نیز چنین است، اگر مرد خاطره بدی، خیال و هوس بدی در سر پیوراند، در درون او بر علیه خود اوست؛ اما خیال باطل و حرام و اندیشه گناه و خاطرات تلخ برای زن، علیه دو نفر خواهد بود. ۳۰

شایان ذکر است که وظایف پرورشی زن در خانواده تنها منحصر به فرزندان نیست؛ زیرا زن و شوهر نیز نسبت به رشد و کمال یک دیگر مسئول اند قرآن کریم می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ» (التحریم، ۶/۶۶)؛ «ای کسانی که ایمان آورده اید! خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان ها و سنگ ها است،

نگه دارید!». همچنین می‌فرماید: «وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا» (طه، ۱۳۲/۲۰)؛ «خانواده خود را به نماز فرمان ده و خود بر آن شکیبا باش».

بنابراین سوق دادن همسر به سوی خیرات و حسنات هم چنان که وظیفه شوهر است، از وظایف زن نیز محسوب می‌شود. در طول تاریخ مردان بسیاری بوده‌اند که به سبب نیک اندیشی و توصیه همسرانشان به سوی خیر و نیکی رهنمون شده‌اند؛ همسران مانند مسافرانی هستند که می‌توانند یکدیگر را همواره به خوبی‌ها و کمالات تشویق کنند و زمینه رشد و تعالی یکدیگر را فراهم نمایند. این امر به خوبی در سیره حضرت زهرا(س) در حمایت و همراهی ایشان با علی(ع) در اتیان خیرات و حسنات دیده می‌شود؛ چنان که علی(ع) فرمود: «نعم العون علی طاعة الله؛ فاطمه بهترین یاور برای اطاعت خداست».^{۳۱}

۱. نهج البلاغة/نامه ۵۳.
۲. دفاع از حقوق زن، «حکیمی»/۶۰- به نقل از شوک آینده «الوین تافلو».
۳. وسائل الشیعة، ۱۱۵/۱۴.
۴. همان، ۱۱/۴.
۵. صحیفه نور، ۱۸۵/۶.
۶. ترجمه تفسیر المیزان، ۲۵۰/۱۶.
۷. روان شناسی شادی؛ ترجمه گوهری.../۱۲۸ و ۱۴۲. ۲۳. همان، ۱۸۸/۸۳.
۸. وسائل الشیعة، ۲/۱۴.
۹. با استفاده از آیه شریفه: «وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا» (النبا، ۱۰/۷۸). ۲۵. غرر الحکم «آمدی»/۹۱ و ۹۲.
۱۰. من لایحضره الفقیه، ۲۶۴/۳.
۱۱. بحار الأنوار، ۲۱۷/۱۰۳.
۱۲. وسائل الشیعة، ۳۲/۲۰.
۱۳. بحار الأنوار، ۹۵/۴۳.
۱۴. غرر الحکم/۴۳۵.
۱۵. وسائل الشیعة، ۱۰/۱۴.
۱۶. بحار الأنوار، ۲۳۴/۱۰۳.
۱۷. همان، ۲۳۷/۷۸.
۱۸. کوبک الدرّی «حائری مازندرانی»، ۱۹۶/۱.
۱۹. بحار الأنوار، ۲۹۸/۴۶.
۲۰. الکافی، ۴۳۹/۶.
۲۱. بحار الأنوار، ۱۰۰/۱۰.
۲۲. همان، ۵۳۹/۶۶.
۲۳. همان، ۱۸۸/۸۳.
۲۴. نهج البلاغة، قصار، ۴۶۷/۶.
۲۵. غرر الحکم «آمدی»/۹۱ و ۹۲.
۲۶. مریم، ۲۸-۲۷/۱۹.
۲۷. صحیفه نور، ۲۶۱/۶.
۲۸. من لایحضره الفقیه، ۵۶۱/۳.
۲۹. وسائل الشیعة، ۲۴۲/۲۱.
۳۰. زن در آینه جمال و جلال/۱۷۹-۱۸۰.
۳۱. بحار الأنوار، ۱۳۳/۴۳.